Downloaded from UvA-DARE, the institutional repository of the University of Amsterdam (UvA)
http://dare.uva.nl/document/87977

File ID	87977
Filename	Bijlage 3: Veranderingen in de grondexploitatie van de kajoe-poetih en in de aard van het 'grondbezit' van de familie De Willigen.

SOURCE (OR PART OF THE FOLLOWING SOURCE):

Type	Dissertation
Title	Een leven in twee vaderlanden. Een biografie van Bep Vuijk
Author	A.A. Scova Righini
Faculty	Faculty of Humanities
Year	2004
Pages	394

FULL BIBLIOGRAPHIC DETAILS:
http://dare.uva.nl/record/130931

Copyright

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other then for strictly personal, individual use.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (http://dare.uva.nl)

Bijlage 3: Veranderingen in de grondexploitatie van de kajoe-poetih en in de aard van het 'grondbezit' van de familie De Willigen.

Het laatste huis van de wereld opent met: "Toen mijn man nog een kleine jongen was, kocht zijn vader, een gepensioneerd officier, vijftig kajoe poetih oliestokerijen op Boeroe".[1] Blijkens de in de familie De Willigen nog aanwezige koopakten koopt Fernands vader, Frank de Willigen, in 1910, ongeveer vijf jaar na zijn aankomst op Boeroe, op één dag de ketels van drie, naar hun namen te oordelen, vermoedelijk Arabische eigenaren, niet vijftig zoals Beb Vuijk opmerkt, maar zevenentwintig.[2] Evenwel toen is niet erfpacht aan De Willigen verleend: die dateert pas uit 1918. Op Boeroe is, zoals het grondregister van 1926 in de *Memorie van overgave van Gouverneur L.H.W. van Sandick* vermeld, geen enkele erfpacht verleend voor 1914. Heeft de vader toen soms een concessie, d.w.z. een tijdelijke vergunning tot exploitatie van kajoe-poetihgronden, gehad?[3] Echter hier geldt hetzelfde als bij erfpachten: in het bedoelde grondregister worden geen concessies van voor 1912 vermeld. De tijdelijk civiel gezaghebber op Boeroe, H.C Schmid, die in 1913 in het tijdschrift *Teysmania* de kajoe-poetihcultuur beschrijft, heeft het ook niet over concessies of erfpachtpercelen.

Beb Vuijk geeft zelf in haar, in *Het laatste huis van de wereld*, opgenomen beschrijving van de geschiedenis van de kajoe-poetihwinning impliciet een mogelijke verklaring. Uit haar historische schets is op te maken dat de productie van kajoe-poetih in vroeger dagen niet plaatsvindt door uitgifte van concessies en erfpachten, maar verbonden is met het bezit van de stookketels.[4] Zij vertelt hoe zo'n honderd jaar geleden de ketels in het bezit zijn van de bewoners van de kampong Kajeli, dat aan de andere kant van de baai, tegenover Namlea, is gelegen. Dit zijn voornamelijk Ambonese christenen die hier sinds de tijd van de VOC zijn gevestigd.[5] De gestookte olie wordt in die tijd geruild tegen handelswaar die prauwen uit Makassar met zich meevoeren. De prauwen komen maar éénmaal per jaar. De vestiging van een Chinees en zijn toko maken hieraan een einde. Vanaf dat moment kan volgens Beb Vuijk "de kajapoetih-olie geruild worden voor de waar, die anders slechts gedurende een paar opwindende weken te krijgen was". De in haar ogen nogal zorgeloze

---

[1] Beb Vuijk *Het laatste huis van de wereld* in *Verzameld werk* 1981, pag. 157

[2] Beb maakt overigens in *Het laatste huis van de wereld* nog melding van een andere bijzonderheid. Een oude hoofdman van de Alfoeren in het binnenland heeft de vader van Fernand als blijk van vriendschap een stuk grond geschonken. Deze grond is blijkbaar nooit feitelijk zijn bezit geworden: "Mijn schoonvader had hun volle vertrouwen en omdat hij een beter vriend was dan handelaar, aanvaardde hij het [de grond] geschenk zonder de papieren in orde te brengen. Later ging hij heen van Boeroe, een ziek en berooid man [. . .]" (Beb Vuijk *Het laatste huis van wereld* in *Verzameld werk* 1981, pag. 175).

[3] Krachtens de Agrarische Wet uit 1870 kan de overheid gronden in erfpacht of concessie uitgeven ten behoeve van economische en/of agrarische doeleinden, in het geval van erfpacht ook om particuliere redenen zoals voor huizenbouw en wegenaanleg. Er bestaan twee verschillen tussen een erfpacht en een concessie. Erfpachten ("bedoeld om de groot landbouwindustrie mogelijk te maken") worden alleen uitgegeven op woeste gronden, d.w.z. gronden waarop de inlandse bevolking geen bezits- of gebruiksrechten heeft. Concessies hebben betrekking op gronden waarop de bevolking wel rechten kan doen gelden. De concessionaris moet bij de exploitatie om die reden rekening houden met de rechten van de bevolking: "Is de erfpachter dus op zijn grond alleenheerscher, de landbouwconcessionaris is verplicht terdege rekening te houden met de rechten van de bevolking. Dit heeft in den loop der jaren reeds tot veel ingewikkelde kwesties aanleiding gegeven". Een ander verschil tussen erfpacht en concessie betreft de tijdsduur. Bij erfpacht is sprake van een (zeer) langdurige verhuur van de grond, maximaal 75 jaar, bij concessies van korte termijnen, meestal van 3 of 5 jaar (zie voor het voorgaande Gonggrijp 1934, pag. 372 en 388-389). Op de Molukken is maar eenmaal sprake van een concessietermijn van 30 jaar. Wel is het gebruikelijk dat concessies verlengd worden voor een nieuwe periode.

[4] Zie voor de navolgende schets Beb Vuijk *Het laatste huis van de wereld* in *Verzameld werk* 1981, pag. 186-187

[5] Een bevestiging van Bebs bewering geeft het eind negentiende eeuw uitgegeven aardrijkskundig standaardwerk over de Nederlandse koloniën van R. Schuiling. Deze merkt op, wanneer hij het over de 'vrijhaven' Kajeli heeft, dat de "industrie van kajoepoetieolie voornamelijk in handen is van Inlandsche Christenen, welke daarbij grote koperen destilleerketels gebruiken" (Schuiling 1889, pag. 502).

Boeroenezen halen echter in waarde per maand veel meer aan goederen dan de kajoe-poetiholie opbrengt. Zoals zo vaak in Nederlands-Indië en elders in het Oosten komt de bevolking zwaar in de schulden bij de Chinees te staan. Omdat de agrarische wet de verkoop van grond verbiedt, staat de Boeroenezen maar één mogelijkheid open om hun financiële positie op orde te krijgen: de verhuur van ketels, respectievelijk het afstaan van het plukrecht van kajoe-poetih in een bepaald gebied, aan Chinezen, later ook Arabieren. In de praktijk komen echter de Boeroenese eigenaren met hun moeilijk bedwingbare kooplust steeds dieper in het krijt te staan. Het eindigt ermee dat ze hun ketels kwijtraken aan Chinezen en Arabieren en in diepe armoede vervallen. Zij blijven echter van bezitters van grond, waarop de ketels staan. Beb Vuijk laat onvermeld dat geen sprake is van rechtmatig eigendom van de grond: omdat de kajoe-poetih groeit op publieke gronden zijn de bezitters niet in formele zin eigenaar, maar doen hierop historische rechten gelden. De eerdergenoemde Schmid beschrijft in 1913 de situatie als volgt: "Men meende als eigenaar van eenen ketel recht te hebben op een zeker rayon struiken en bomen. Aan deze opvatting is onlangs een einde gemaakt, aangezien de kajapoetih-plant zonder eenige cultuur groeit op domeingrond. Het is echter tot nog toe toegestaan, zonder eenige vergoeding, zich boomen, struiken en bladeren toe te eigenen".[1] Deze zinsnede suggereert dat ten tijde van deze gezaghebber de eigendomsverhoudingen met betrekking tot de productie van kajoe-poetih zijn gewijzigd, een situatie die bevestigd lijkt te worden door de, in het grondregister uit 1926 vermelde, uitgifte van de eerste erfpachten en concessies in de jaren 1912-1914. Vanaf deze tijd wordt blijkbaar op verschillende wijzen kajoe-poetih geproduceerd: via het bezit van ketels op publieke grond dan wel het bezit van een concessie of erfpacht. Ook Beb Vuijk suggereert dit: "Behalve enkele grote concessieterreinen, die door het bestuur zijn uitgegeven en waarvoor een behoorlijke afkoopsom aan de bevolking is betaald, en waarvoor jaarlijks nog een vrij hoge grondhuur verschuldigd is, zijn alle andere ketels op deze wijze in handen gekomen van Chinese en Arabische handelaren. Van deze terreinen ontvangt het Gouvernement geen grondhuur en hun beheerders zijn door geen enkele bepaling gebonden. De onwettige occupanten hebben op deze wijze een voorsprong op de concessionaris, die op eerlijke wijze aan zijn terreinen is gekomen".[2] Gelet op het voorgaande lijkt het waarschijnlijk dat Fernands vader aanvankelijk via de aankoop van ketels kajoe-poetih exploiteert en naderhand een officiële concessie heeft verkregen. In een besluit d.d. 3-5-1916 uit het 'Register der Besluiten van den Resident van Amboina' wordt Fernands vader als 'Direkteur der Naamloze vennootschap kajoepoetih-olie concessie Batoeboi te Namlea' als concessionaris aangemerkt.[3]

De overgang van het bezitsrecht van ketels naar een 'bezitsrecht' op de grond rondom de ketels, waarvan ook in een recente publicatie over de Molukken gewag wordt gemaakt,[4] lijkt nog door een ander gegeven bevestigd te worden. In de jaren 1960 ontstaat een conflict over het bezit van de grond tussen de De Willigens, die dan inmiddels al enige jaren in Nederland wonen, en de Molukse overheid.[5] In een document van een, naar aanleiding van dit conflict, ingestelde onderzoekscommissie wordt gesproken over 27 ketels op de 'dusun Batuboy', het gebied waar De Willigens hun kajoe-poetih winnen. Deze ketels hebben allen dezelfde naam als in de koopakten van 1910. Deze commissie maakt verder melding van het feit dat de grond in 1940 is geregistreerd "als grond in concessie **(erfpacht) op naam van Ferdinand de Willigen en zijn echtgenote; Erfpacht No. 32 akte 21-6-1940 No. 71 ter grootte van 90.4200** [bedoeld wordt 90,42] **ha".** Dit gegeven uit de onderzoeksbevindingen

[1] Schmid 1914, pag. 38
[2] Beb Vuijk *Het laatste huis van de wereld* in *Verzameld werk* 1981, pag. 187
[3] Het besluit bevindt in een map met gronddocumenten in de ON (doos 2464).
[4] Het betreft *Natuur en samenleving van de Molukken* van Germen Boelens, Chris van Fraassen en Hans Straver, een brede en lezenswaardige introductie over de Molukse archipel.
[5] In het hoofdstuk 'Uit evenwicht' wordt op dit conflict summier ingegaan.

komt niet overeen het eerder vermelde feit dat blijkens het grondregister de erfpacht in 1918 is uitgegeven, bovendien met een meer dan de helft geringere omvang als de vermelde registratie in 1940. Aan de onduidelijkheid over de precieze aard en omvang van het grondbezit van De Willigens lijkt geen einde te hunnen worden gemaakt, omdat tijdens het Amerikaanse bombardement van Ambon in de Tweede Wereldoorlog het archief aldaar is vernietigd. In twee Indonesische artikelen over Beb Vuijk wordt ook vermeld dat de omvang van het grondbezit van de Willigens op Boeroe 90 hectare is geweest.[1] Op deze gronden is volgens deze publicaties niet alleen sprake van kajoe-poetihteelt, maar worden ook andere producten als koffie, kapok, kruidnagel, rijst, klapper en groenten verbouwd. Curieus is dat Beb in haar Nederlandse publicaties over de Molukken nooit heeft gerept over een grootschalige, voor de markt bedoelde, productie van een zo grote verscheidenheid aan gewassen. Ze noemt in dit verband alleen, bijna tussen neus en lippen, de klapperteelt.

Bovengenoemde onderzoekscommissie gebruikt in de geciteerde passage ook voor het eerst de term erfpacht. Voor het overige is in het onderzoeksverslag consequent sprake van concessie. Ook Beb Vuijk gebruikt in *Het laatste huis van de wereld* bij voortduring de term concessie. Het lijkt alsof concessie en erfpacht als synoniem worden gebruikt, maar dat concessie de gangbare term is.

[1] Het betreft: 'Novel P. Buru dan resep masakan Beb Vuyk *Tempo* 27-2-1982 (een portret van en interview met Beb Vuijk door een onbekende interviewer) en Budiman S. Hartoyo dan Asbari N. Krisna 'Menulis adalah hidup saya' *Tempo* 12-10-1991 (necrologie Beb Vuijk). Vermoedelijk is het laatste artikel in sterke mate gebaseerd op het eerste.